

Οι δύο θησαυροί της Μητροπόλεως Αθηνών: η Αγία Φιλοθέη η Αθηναία και ο Άγιος Γρηγόριος ο Ε΄, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

Ο Μητροπολιτικός ναός των Αθηνών εδώ και πολλά χρόνια έχει την μεγάλη τιμή και ευλογία να κοσμεύεται με τα ιερά λείψανα δύο μεγάλων Αγίων: της Φιλοθέης της Αθηναίας και του Γρηγορίου του Ε΄ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως σε δύο αντίστοιχα περίτεχνες λάρνακες.

Η λάρνακα που φυλάσσεται το ιερό λείψανο της Αγίας Φιλοθέης στην Μητρόπολη των Αθηνών. Εικόνα αρχείου Αναστασίας Βαβάση.

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης έχουμε ένα πλήθος εθνομαρτύρων και νεομαρτύρων, μέσα στους οποίους συγκαταλέγονται και αυτοί οι δύο Άγιοι. Η Αγία Φιλοθέη, μαζί με τον Απόστολο Παύλο και τον Άγιο Διονύσιο τον Αρεοπαγίτη, συγκαταλέγονται στους πολιούχους Αγίους των Αθηνών. Υπήρξε μια θαυμαστή γυναικεία προσωπικότητα που λαμπρύνει το στερέωμα των Αγίων

της Ορθοδόξου Εκκλησίας.¹ Γεννήθηκε το 1522 στην Αθήνα και η οικογένειά της ήταν η αρχοντική και πλούσια οικογένεια των Μπενιζέλων που η περιουσία τους εκτεινόταν σχεδόν σε όλη την Αττική. Το όνομά της πριν γίνει μοναχή ήταν Ρηγούλα/ Ρεγούλα ή Ρεβούλα μάλλον από το Παρασκευή. Η σημερινή οδός Ρηγίλλης έχει πάρει το όνομά της από αυτήν, καθώς επίσης το προάστιο των Αθηνών Ψυχικό έχει λάβει την ονομασία από το πηγάδι που έφερε την μαρμάρινη επιγραφή «Ψυχικό» και που είχε δημιουργήσει η Αγία για να ξεδιψούν οι οδοιπόροι και τα ζώα. Επίσης, εκτός από το προάστιο Φιλοθέη, η Καλογρέζα έχει λάβει το όνομά της από την Αγία Φιλοθέη (από την λέξη *καλογριά, μικρή καλογριά*)², καθώς στο μετόχι (μικρό εκκλησάκι που ανήκει σε μονή) των Εισοδίων της Θεοτόκου η Αγία Φιλοθέη παρέδωσε στις 19 Φεβρουαρίου του 1589 το πνεύμα της.

Οι γονείς της Αγίας Φιλοθέης Άγγελος και Συρίγα Μπενιζέλου (από την οικογένεια αυτή κατάγεται και η οικογένεια Βενιζέλου εκ παραφθοράς του ονόματος) ήταν ευσεβείς και πολύ ευλαβείς. Η μητέρα της μάλιστα καταγόταν από την αυτοκρατορική οικογένεια των Παλαιολόγων και ο πατέρας της Άγγελος ήταν ένας από τους δημογέροντες της Αθήνας.³ Η Αγία Φιλοθέη υπήρξε καρπός προσευχής, καθώς οι γονείς της ήταν άτεκνοι για πολλά χρόνια. Η φιλανθρωπία τους ήταν χαρακτηριστική· το αρχοντικό τους ήταν ανοιχτό για τον καθένα και για τον λόγο αυτό τους τιμούσαν και τους σεβόντουσαν Έλληνες και Τούρκοι, Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι.⁴

Όταν η Ρεβούλα πήγε 12 ή 15 ετών την πάντρεψαν με έναν πολύ μεγαλύτερό της πλούσιο έμπορο που τον έλεγαν Ανδρέα Χειλά., για να την προστατεύσουν και από τους Τούρκους. Εκείνος την κακομεταχειριζότανε, την χτυπούσε και δεν την άφηνε να ασκεί το έργο της φιλανθρωπίας που ήθελε.

¹ Δημητρακόπουλου Φώτιου- Μαρίας Χρόνη, *Πρωτόκλητος Ανδρέας και Οσία Φιλοθέη*, Ανάτυπο από την «Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών», τόμ. ΜΒ' (2010- 2011), Αθήνα 2011, σ. 11

² *Η Αγία Φιλοθέη η Αθηναία, Παρακλητικός Κανών, Βίος και έργον, Ιερός ναός Αγίας Φιλοθέης, Φιλοθέη 1997*, σ.42 Τον βίο της Αγίας εξιστορεί η ιστοριοδίφης Φιλοθεάτιστα Ευαγγελία Κ. Φραγκάκη.

³ Σκαρμογιάννη Αθαν. Ι., *Η Αγία Φιλοθέη- Καύχημα της Εκκλησίας και του Έθνους*, έκδ. Αδελφότητα Θεολόγων «ο Σωτήρ», Αθήναι 2013, σ. 28

⁴ Φερούση Δημ., *Φιλοθέη Μπενιζέλου η Αθηνιώτισσα*, Αθήναι 2020, σ. 17- 18

Μια μέρα που ο Ανδρέας έλειπε από το σπίτι, ή καλόψυχη Ρεγούλα θέλησε να βοηθήσει κάποιους φτωχούς και τους έδωσε αρκετό λάδι από το βαρέλι που είχε. Αλλά έπειτα, φοβήθηκε πώς αν ο άντρας της έβρισκε το πιθάρι άδειο θα θύμωνε και θα τη χτυπούσε. Γι' αυτό γέμισε το βαρέλι με νερό έτσι ώστε να μη καταλάβει τίποτα. Βλέποντας όμως ο μεγαλοδύναμος Θεός την αγαθή κι ελεήμονα Ρεγούλα, έκανε το θαύμα Του. Το νερό μετατράπηκε σε λάδι κι έτσι η Αγία γλίτωσε από τον σκληρόκαρδο Ανδρέα.

Στην παραπάνω εικόνα μπορούμε να δούμε ένα από τα πιθάρια που πιθανόν φιλοξένησε το λάδι αυτό. Τα πιθάρια έχουν βρεθεί στο παλαιότερο σωζόμενο σπίτι των Αθηνών, το ανακαινισμένο αρχοντικό της Αγίας Φιλοθέης στην οδό Ανδριανού 96. Βλ. Παρακάτω εικόνα.

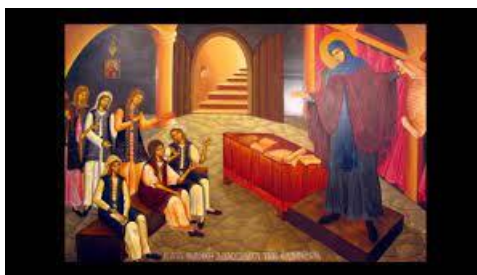

Πολλές φορές η Ρεγούλα προσπάθησε να διορθώσει τον άντρα της και τον συμβούλευε με αγάπη, ενώ πάντα ζητούσε από τον Θεό να της δίνει υπομονή. Ωστόσο εκείνος ήταν αμετάπειστος και συνέχιζε να τη βασανίζει και να τη στεναχωρεί.⁵ Μετά από την τριετή αυτή συμβίωση ο σύζυγός της πεθαίνει και δεν εκείνη δεν ξαναπαντρεύεται, παρά τις παρακλήσεις των ηλικιωμένων γονέων της. Όταν πεθαίνουν κι εκείνοι, γίνεται μοναχή και ονομάζεται Φιλοθέη, ενώ χτίζει τον ναό του Αποστόλου Ανδρέα, τον προάγει σε μοναστήρι και παράλληλα οικοδομεί αρκετά μετόχια στο όνομα του Αγίου Ανδρέα. Αποφασίζει να αφιερώσει την ζωή της και την περιουσία της στην ανακούφιση των ραγιάδων, των υπόδουλων Ελλήνων. Το έργο της είναι τεράστιο και συνοδεύεται από την αφύπνιση της εθνικής συνείδησης. Μιμείται τον Μέγα Βασίλειο με την *Βασιλειάδα* του και ιδρύει κι εκείνη νοσοκομεία και ξενώνες κοντά στο μοναστήρι και επισκέπτεται η ίδια τους ασθενείς. Ιδρύει, επίσης, σχολεία, βιοτεχνικά και χειροτεχνικά εργαστήρια αλλά και ορφανοτροφεία.⁶ Ο λαός την αγαπούσε και την ονόμαζε «κερά δασκάλα». Μαθαίνει στα φτωγά και ορφανά αλλά και στα πλούσια κορίτσια να υφαίνουν στον αργαλειό και να κάνουν κι άλλα χειροτεχνήματα στο εργαστήριο υφαντουργίας⁷ που είχε δημιουργήσει για να μάθουν τέχνες και να μην πεινούν. Το σύνολο των συγκροτημάτων αυτών ονομάστηκε «Παρθενώνας».

⁵ <http://www.orthmad.gr/news/%CE%B1%CE%B3%CE%AF%CE%B1-%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%BF%CE%B8%CE%AD%CE%B7-%CE%B7-%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CE%B1>

⁶ Μαστρομιχαλάκη Αγγελική- Ζούρας Παντελής, *Δύο φορές το '21- 21 ήρωες και 21 ηρωίδες της Ελληνικής Επανάστασης του 1821*, εκδ. Εν Πλω, Αθήνα 2021 σ. 68

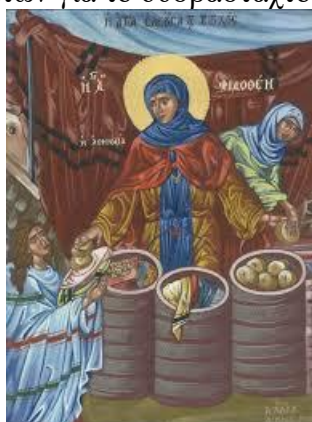
⁷ Νικολάκη Φιλοθέου, Αρχιμ., *Οι Άγιοι των Αθηνών*, Αθήνα 2006, σ. 22-23

Ελευθερώνει κοπέλες από τα σκλαβοπάζαρα, τις φυγαδεύει μέσω υπογείων στοών (τουλάχιστον δύο κρύπτες είναι διασωσμένες σήμερα, μία στην Αρχιεπισκοπή Αθηνών όπου και υπήρχε ο παλιός ναός του Αγίου Ανδρέα και μία στον ναό της Αγίας Φιλοθέης του ομώνυμου Δήμου) για να τις γλιτώσει από τα χαρέμια των Τούρκων. Σύμφωνα με έγγραφο από το Κρατικό Αρχείο της Βενετίας του Παύλου δελ Γκράσσο της Βονωνίας, Επισκόπου Ζακύνθου και Κεφαλληνίας με ημερομηνία 25 Μαΐου 1583, η Οσία Φιλοθέη δέχθηκε στο Μοναστήρι πολλές γυναίκες «αμαρτωλές» που ήταν έγκυες και τις έκρυψε για να μη τιμωρηθούν από τους Τούρκους.⁸

Έχει διασωθεί, μάλιστα, ένα σπουδαίο ιστορικό έγγραφο με το οποίο η Αγία Φιλοθέη απευθύνει έκκληση προς την Γερουσία των Ενετών για οικονομική βοήθεια. Οι Τούρκοι απειλούσαν να καταστρέψουν το μοναστήρι της και να αιχμαλωτίσουν τις μοναχές, επειδή διαπίστωσαν την γνωστή δραστηριότητα της Αγίας, όπως να ελευθερώνει αιχμαλώτους, να τους γλιτώνει από τον εξισλαμισμό και να δέχεται στο μοναστήρι της ακόμη και Τούρκισσες που γίνονταν μοναχές. Η Αγία θέλοντας να αποφύγει τον κίνδυνο έδωσε ένα μεγάλο χρηματικό ποσό στους Τούρκους το οποίο συγκέντρωσε βάζοντας ενέχυρο όλα τα σκεύη του ναού με αποτέλεσμα να προσφύγει στην ελεημοσύνη των Ενετών για το δυσβάσταχτο αυτό χρέος.⁹

Κατά την περίοδο αυτή, της Τουρκοκρατίας, οι φτωχοί αποκεφαλίζονται όταν δεν μπορούν να πληρώσουν τον κεφαλικό φόρο. Η Φιλοθέη τους βοηθάει. Οι γυναίκες πωλούνται σκλάβες στους

⁸Μέρτζιου Κ. Δ., «Η οσία Φιλοθέη», *Ελληνικά* 13 (1954) σ. 126

⁹*Η Αγία Φιλοθέη η Αθηναία, Παρακλητικός Κανών, Βίος και έργον, Ιερός ναός Αγίας Φιλοθέης, Φιλοθέη 1997, σ. 73-75*

πασάδες και στους αγάδες· τέσσερις από αυτές δραπετεύουν από τους αγάδες τους και καταφεύγουν σε εκείνη, για να τις προστατεύσει. Τις φυγαδεύει κρυφά στο Μοναστήρι της Δάφνης στη Τζιά, όπου και τις κάνει μοναχές. Το γεγονός αυτό εξαγριώνει τους Τούρκους, την συλλαμβάνουν και η Αγία ομολογεί με παρρησία πως είναι πρόθυμη να θυσιαστεί. Επεμβαίνουν οι δημογέροντες, οι συγγενείς και οι φίλοι της πληρώνουν αδρά και την ελευθερώνουν. Συνεχίζοντας, όμως, την δράση της, η Αγία Φιλοθέη προκαλεί και πάλι το μένος των Τούρκων με το πολυποίκιλο πνευματικό, κοινωνικό αλλά και εθνικό έργο της. Αυτοί την νύχτα 2 προς 3 Οκτωβρίου και ενώ έκανε ολονυχτία στο μετόχι της, τον Άγιο Ανδρέα Πατησίων, οδού Λευκωσίας, προς τιμή του πολιούχου των Αθηνών Αγίου Διονυσίου του Αρεοπαγίτου, εισβάλλουν στον ναό και με χτυπήματα την αφήνουν μισοπεθαμένη.

Οι μοναχές την μεταφέρουν στην κρύπτη της Καλογρέζας όπου το κακοποιημένο σώμα της αφήνει την τελευταία πνοή στις 19 Φεβρουαρίου 1589, ημέρα κατά την οποία τιμάται και εορτάζεται η μνήμη της.¹⁰ Μετά από ένα χρόνο το σώμα της βρέθηκε σώο και μυροβόλο και μετά από κάποια χρόνια θησαυρίστηκε στον Μητροπολιτικό ναό Αθηνών. Η ανακήρυξή της σε Αγία είχε φυσικά ήδη γίνει στη συνείδηση του λαού, επίσημα όμως έγινε επί Οικουμενικού Πατριάρχου Ματθαίου του Β΄(1595-1600).¹¹

¹⁰Νικολάκη Φιλοθέου, Αρχμ., *Οι Άγιοι των Αθηνών*, Αθήνα 2006, σ. 22-23

¹¹*Η Αγία Φιλοθέη η Αθηναία, Παρακλητικός Κανών, Βίος και έργον, Ιερός ναός Αγίας Φιλοθέης, Φιλοθέη 1997, σ. 45-49*

Η λάρνακα που φυλάσσεται το ιερό λείψανο του Αγίου Γρηγορίου του Ε΄, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως στην Μητρόπολη των Αθηνών.
Εικόνα αρχείου Αναστασίας Βαβάση.

Ο άλλος μεγάλος Άγιος νεομάρτυρας και Εθνομάρτυρας που φυλάσσεται τεθησαυρισμένος στον Μητροπολιτικό ναό Αθηνών είναι ο Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε΄, κατά κόσμον Γεώργιος Αγγελόπουλος με καταγωγή από την Δημητσάνα. Με το όνομα Γρηγόριος εκάρη μοναχός στη Μονή του Αγίου Διονυσίου στη Ζάκυνθο. Την χρονική περίοδο που ήταν Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως έδειξε εξαιρετικό ζήλο για την διάδοση της παιδείας στο έθνος.¹² Προσπάθησε μέσα από την διδασχία της ελληνικής γλώσσας και της ιστορίας να αφυπνιστεί η εθνική συνείδηση που τόσο την είχε ανάγκη ο τόπος. Το 1798 ίδρυσε μεγάλο τυπογραφείο του Γένους στο Πατριαρχείο, ενίσχυσε τα σχολεία της Δημητσάνας, των Ιωαννίνων, κ.α. Κατά την δεύτερη περίοδο της Πατριαρχίας του εξέδωσε μια ενθουσιώδη εγκύκλιο με την οποία καλούσε τους Έλληνες να στραφούν προς τα γράμματα, ενώ κατά την τρίτη περίοδο της Πατριαρχίας του ξέσπασε η ελληνική Επανάσταση του 1821 και υπήρξε η κρισιμότερη περίοδος στις σχέσεις του Πατριαρχείου με την Υψηλή Πύλη.¹³

---

¹²Χριστοδούλου, Αρχιεπισκόπου Αθηνών και Πάσης Ελλάδος, Ο εθνάρχης της οδύνης, Γρηγόριος Ε΄, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2004, σ. 262- 272

¹³National Geographic, *Εκκλησία και κληρικοί το 1821*, σ. 17

Οι Φιλικοί πολλές φορές χρησιμοποίησαν το όνομά του και μάλιστα, προκειμένου να αποφύγουν τις υποψίες της Υψηλής Πύλης, διακήρυσσαν ότι οι Πελοποννήσιοι που βρίσκονταν στην Πελοπόννησο είχαν αποφασίσει να ιδρύσουν στην Πελοπόννησο Μεγάλη Σχολή, για την οποία και ο Πατριάρχης Γρηγόριος είχε αποστείλει πολλές επιστολές προς οποιονδήποτε προύχοντα θα μπορούσε να συνεισφέρει. Υπό το όνομα της *Σχολής* οι Φιλικοί εννούσαν την αναμενόμενη Επανάσταση, γεγονός που αποκαλύπτει ο Γρηγόριος ο Ε΄ στην επιστολή του προς τον ηγεμόνα της Μάνης Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. Έκτοτε, ο Μαυρομιχάλης αποφασίζει να συμμετάσχει στον αγώνα με όλους τους οπλαρχηγούς της Μάνης, ενώ γενικότερα, με τις επιστολές του Πατριάρχη η Φιλική Εταιρεία είχε ενισχυθεί και οικονομικά και αριθμητικά με εγγραφή νέων μελών μεταξύ των οποίων ήταν και κληρικοί.¹⁴ Σύμφωνα με τα πορίσματα της νεότερης ιστορικής έρευνας σαρανταδύο γράμματα συνέταξε ο Γρηγόριος για να βοηθήσει την δράση της Φιλικής Εταιρείας.¹⁵

Φέτος συμπληρώθηκαν 200 χρόνια από τον απαγχονισμό του στην Κωνσταντινούπολη. Ο Πατριάρχης που μόνο μία σκέψη είχε: πώς θα προστατεύσει τον ελληνικό πληθυσμό της Κωνσταντινούπολης από την σφαγή, μετά το ξέσπασμα της επαναστάσεως του 1821, ακόμη και με θυσία την ίδια την ζωή του. Λίγες μέρες πριν το Πάσχα, ο μητροπολίτης Δέρκων, πελοποννησιακής καταγωγής, όπως και ο Πατριάρχης, είχε προτείνει στον Γρηγόριο να μεταβούν στην Πελοπόννησο με άδεια της τουρκικής κυβέρνησης, για να πείσουν τους οπλαρχηγούς να σταματήσουν την Επανάσταση και εκείνος απέρριψε την πρόταση. Το γεγονός αυτό το εξιστορεί ο ιστορικός Φιλήμων το 1860 στο έργο του: «Δοκίμιον περί της ελληνικής Επανάστασεως».¹⁶ Ο Γρηγόριος ήταν απλός και ταπεινός και φρόντιζε αμέσως να διορθώνει τα σφάλματά του, τα ομολογούσε και ζητούσε από όλους συγχώρηση, όπως μαρτυρεί και ένα περιστατικό που αναφέρει ο Κωνσταντίνος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων στον επιτάφιο λόγο του για τον εθνομάρτυρα Πατριάρχη Γρηγόριο τον Ε΄ στην Οδυσσό, την 1 Ιουνίου 1821.¹⁷

¹⁴National Geographic, *Εκκλησία και κληρικοί το 1821*, σ. 20.

¹⁵Χατζηφώτη Ι. Μ., *Ο Γρηγόριος ο Ε΄ μέσα από τα έγγραφα και τις πηγές του Αγώνα*, πρόλογος και προνοία μακ. Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος Σεραφείμ, έκδ. Καθεδρικού Ναού Αθηνών, Αθήναι 1995, σ. 22-24

¹⁶Αθανασιάδη Τίτου Ιω., «Ο απαγχονισμός του Γρηγορίου Ε΄ και ο αφορισμός του Υψηλάντη», εφημερίδα Εστία, Σάββατο 10- Κυριακή 11 Απριλίου 2021, σ. 8

¹⁷Χριστοδούλου, Αρχιεπισκόπου Αθηνών και Πάσης Ελλάδος, *Ο εθνάρχης της οδύνης*, Γρηγόριος Ε΄, έκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2004, σ. 182-183

Χατζημιχαήλ Θεόφιλος -Ο απαγχονισμός του πατριάρχη Γρηγορίου του Ε'
paletaart - Χρώμα & Φώς - WordPress.com

Στις 10 Απριλίου 1821, Κυριακή του Πάσχα και μετά την Θεία Λειτουργία, ο Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε΄ συλλαμβάνεται, κηρύσσεται έκπτωτος και φυλακίζεται. Λίγες ώρες αργότερα, γύρω στις 11:00 το πρωί, ο Γρηγόριος υποχρεώνεται να παραιτηθεί από το αξίωμά του, με διαταγή της Υψηλής Πύλης, ώστε η εν συνεχεία εκτέλεσή του να μη γινόταν εναντίον Πατριάρχη, αλλά τέως Πατριάρχη. Το απόγευμα της ίδιας μέρας, στις 3:00μ.μ. ο Εθνομάρτυρας πατριάρχης, ανήλθε στο ικρίωμα ευθυτενής, παρά το γήρας του, φορώντας το μαύρο ράσο και το καλυμαύχι του.¹⁸ Όπως χαρακτηριστικά περιγράφει ο George Finlay, στην Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης, «η συνείδησή του ήταν γαλήνια, γιατί πίστευε ότι είχε πράξει το καθήκον του ως χριστιανός ιερέας, έχοντας αποκρύψει από τον άπιστο μονάρχη την ύπαρξη συνωμοσίας των ορθοδόξων, για την οποία μπορεί να έμαθε λεπτομέρειες από την εξομολόγηση κάποιου. Το μόνο σφάλμα του ίσως ήταν ότι με την θέλησή του ανέλαβε επικεφαλής της Ελληνικής Εκκλησίας, τη στιγμή που γνώριζε την ύπαρξη των σχεδίων των Φιλικών και οι επίσημες υποχρεώσεις του προς τον μονάρχη έρχονταν σε άμεση αντίθεση με τα πατριωτικά του αισθήματα και τις χριστιανικές υποχρεώσεις του».¹⁹ Απαγχονίζεται από τον μανιασμένο όχλο στην κεντρική Πύλη του Πατριαρχείου, η οποία μέχρι και σήμερα παραμένει κλειστή και σφραγισμένη, σε ένδειξη τιμής. Από τότε, μπορεί να εισέλθει κάποιος στο Πατριαρχείο μόνο από τις πλάγιες πύλες. Απαγχονισμένος έξω από την Πύλη αυτή, παρέμεινε για τρεις ημέρες, προς παραδειγματισμό. Κατόπιν, μια ομάδα από Εβραίους αγόρασε το πτώμα του, το περιέφερε στους δρόμους διαπομπεύοντάς το και κατόπιν το έριξε στον Κεράτιο Κόλπο «επονειδίστως», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Gaspar Testa.²⁰ Ο μαρτυρικός θάνατός του συγκίνησε όχι μόνο τους Έλληνες, αλλά και τους χριστιανικούς λαούς της Ευρώπης. Χαρακτηριστικά αναφέρεται στην εφημερίδα *The times* του Λονδίνου: «Τα παρακάτω είναι μερικά από την βάρβαρη

¹⁸ Αθανασιάδη Τίτου Ιω., «Ο απαγχονισμός του Γρηγορίου Ε΄ και ο αφορισμός του Υψηλάντη», εφημερίδα Εστία, Σάββατο 10- Κυριακή 11 Απριλίου 2021, σ. 8

¹⁹ Finlay George, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, τόμ. Α΄, απόδοση στη νέα ελληνική της μτφρ. του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, εκδ. Το Βήμα, Αθήνα 2021, σ. 79

²⁰ Ζώρα Γεωργίου, *Ο Απαγχονισμός του Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄ εις την έκθεση του Ολλανδού Επιτετραμμένου Κωνσταντινουπόλεως*, Αθήνα 1976, σ. 13-14

εκτέλεση του Πατριάρχη: Εγκλήματα της αποτρόπαιης περιγραφής, που κάνουν την ανθρωπότητα να ανατριχιάσει, διαπράχθηκαν πάνω στο σώμα αυτού του σεβάσμιου γέροντα που ήταν ακριβώς ογδόντα ετών. Μετά από τον απαγχονισμό, μια ομάδα από αξιοθρήνητους κουρελήδες διατάχθηκε να κόψει το σχοινί και να τον σύρει από τα πόδια στο Ναύσταθμο, από όπου ο εκτελεστής τον πέταξε στον Βόσπορο [...]» (The Times Λονδίνου, φύλ. 11269, 1η Ιουνίου 1821).²¹ Η γαλλόφωνη εφημερίδα της Σμύρνης «Le Spectateur Oriental», φιλικά διακείμενη προς τον Σουλτάνο, στο φύλλο της 12ης Μαΐου 1821 και σε ανταπόκρισή της από την Κωνσταντινούπολη, έγραψε, μεταξύ άλλων και τα εξής: «Στις 8 Απριλίου οι Τούρκοι σφάζουν όποιον Έλληνα βλέπουν να περπατά στους δρόμους... Φονεύουν και άτομα διαφόρων εθνικοτήτων που συνάντησαν στις όχθες του καναλιού... Την Κυριακή 10 Απριλίου ανήμερα του Πάσχα ο Έλληνας Πατριάρχης κατηγορήθηκε για συνεννόηση με τους επαναστάτες και κρεμάστηκε δημόσια μαζί με τρεις επισκόπους και οκτώ ιερείς... Το σώμα του Πατριάρχη έμεινε κρεμασμένο στην αγχόνη τρεις ημέρες. Μετά το σώμα του έσυραν Εβραίοι μέσα από όλους τους δρόμους της πόλης και το πέταξαν στην θάλασσα...». Το πτώμα, όμως, αναδύθηκε στην επιφάνεια και αφού το αγνώρισε ο Κεφαλλονίτης πλοίαρχος Νικόλαος Σκλάβος, το μετέφερε στην Οδησό όπου και ετάφη με τιμές στον ελληνικό ναό της Αγίας Τριάδος.²²

Ο ίδιος ο «αφορισμένος» από τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄, Αλέξανδρος Υψηλάντης ήδη από τις 29 Ιανουαρίου 1821 έγραφε προς τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη τα εξής: «... Ο Πατριάρχης, βιαζόμενος παρά της Πόρτας, σας στέλλει αφοριστικά... εσείς όμως να θεωρείτε πάντα ταύτα ως άκυρα, καθότι γίνονται με βίαν και άνευ θελήσεως...».²³ Ο Γρηγόριος, παρά τα όσα ήταν αναγκασμένος από τον Σουλτάνο να διακηρύξει κατά της Επανάστασης, στην πραγματικότητα ήταν υπέρ της διεξαγωγής της και πίστευε στην δυναμική της, καθώς δεν ήταν στις προθέσεις του να ασκήσει επιρροή στους αρχηγούς της Επανάστασης, ώστε εκείνοι να την καταστείλουν. Κατά συνέπεια, ο αφορισμός των Υψηλάντη και Σούτσου ήταν υποκριτικός. Απέβλεπε στην παραπλάνηση του Σουλτάνου ότι το Πατριαρχείο που ηγείτο του Ελληνισμού δεν είχε σχέση με την Επανάσταση και κατά συνέπεια δεν έπρεπε να πραγματοποιηθεί η σφαγή όλων των αμάχων, την οποία απειλούσε η Υψηλή Πύλη.²⁴ Αναγκάστηκε να προβεί στους «εικονικούς» αφορισμούς, γιατί οι Τούρκοι είχαν ήδη αρχίσει να χύνουν αίμα επισκόπων, κληρικών και λαϊκών Ελλήνων.²⁵ Ο ιστορικός Απόστολος Βακαλόπουλος γράφει ότι μπροστά στους Τούρκους επισήμους δήλωνε ότι η αυτοκρατορία τους ήταν «άνωθεν τεταγμένη» (σημ. δική μας: το ότι οι Τούρκοι εμπιστευόντουσαν τις δυνάμεις και την διοικητική ικανότητά του αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι ο Γρηγόριος ανήλθε στον Πατριαρχικό θρόνο Κωνσταντινουπόλεως τρεις φορές)²⁶ και αργότερα ο φόβος των τρομερών αντιποίνων τους τον έκαμε να καταδικάσει την επανάσταση και να αφορίσει τους αρχηγούς της.²⁷

Ο «γιαφτάς», η διαταγή της Υψηλής Πύλης με τους λόγους για τους οποίους θανατώθηκε κρεμόταν στον λαιμό του απαγχονισμένου Πατριάρχη. Η μετάφρασή του έγινε το 1821 και τα κύρια σημεία του ήταν τα εξής: Αναφέρεται ως προδότης της Υψηλής Πύλης και ότι συμμετείχε στις στάσεις και

²¹National Geographic, *Εκκλησία και κληρικοί το 1821*, σ. 20

²²National Geographic, *Εκκλησία και κληρικοί το 1821*, σ. 22

²³Καραχάλιου Διονυσίου, «Το συνεχιζόμενο μαρτύριο του Πατριάρχου», εφημερίδα Εστία, Σάββατο 10- Κυριακή 11 Απριλίου 2021, σ.4

²⁴Αθανασιάδη Τίτου Ιω., «Ο απαγχονισμός του Γρηγορίου Ε΄και ο αφορισμός του Υψηλάντη», εφημερίδα Εστία, Σάββατο 10- Κυριακή 11 Απριλίου 2021, σ. 8

²⁵National Geographic, *Εκκλησία και κληρικοί το 1821*, σ. 18

²⁶Finlay George, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, τόμ. Α΄, απόδοση στη νέα ελληνική της μτφρ. του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, εκδ. Το Βήμα, Αθήνα 2021, σ. 266

²⁷Γεωργαντζή Πέτρου Α., δ. Θ., Οι αρχιερείς και το '21 (αντίδραση ή προσφορά;), Ξάνθη 1985, σ. 286

επαναστάσεις του ελληνικού έθνους, η οποία έγινε από διεφθαρμένους ανθρώπους, χωρίς εκείνος να τους διδάξει ότι επρόκειτο για μάταιη επιχείρηση. Αντιθέτως, εξαιτίας της διαφθοράς της καρδιάς του, όχι μόνο δεν γνωστοποίησε, αλλά και δεν τιμώρησε (μάλλον εννοεί με αφορισμούς και εκκλησιαστικά επιτίμια) τους απλούς ανθρώπους, οι οποίοι πλανήθηκαν, αλλά κατά πάσα πιθανότητα, αυτός ο ίδιος μετείχε κρυφά ως αρχηγός της Επανάστασης, ώστε αναπόφευκτα σχεδόν όλο το Ελληνικό Έθνος... να θέλει να καταστραφεί ίσως εκ θεμελίων. Όταν ήρθε η πληροφορία για την Επανάσταση, η Υψηλή Πύλη πρόσταξε τον Πατριάρχη να αναθεματίσει όλους τους συμμετέχοντες αυτής υπηκόους. Αλλά αντί να τους δαμάσει και πρώτος αυτός να επανέλθει στο χρέος του, αυτός ο άπιστος υπήρξε πάνω από τον οποιοδήποτε άλλον ο άξονας όλων των αταξιών, οι οποίες μέχρι τώρα διαταράσσουν την κοινή ησυχία, πειστήκαμε, ότι και επειδή και ο ίδιος έχει γεννηθεί στην Πελοπόννησο (από την οποία ξεκίνησε η Επανάσταση), συμμετείχε σε όλες τις βίαιες πράξεις, τις οποίες έπραξαν κάποιοι πλανημένοι υπήκοοι. Επειδή δε πειστήκαμε περί της προδοσίας του όχι μόνο κατά της Υψηλής Πύλης, αλλά κατά του ίδιου του Έθνους του, κατέστη αναγκαίο να αφαιρεθεί το σώμα του από την γη, και για τον λόγο αυτό απαγχονίστηκε, για να χρησιμεύσει ως παράδειγμα για τους υπόλοιπους.²⁸

Το μέγεθος της θυσίας του Πατριάρχη το δείχνει και η μαρτυρία του Gaspard Testa, επιτετραμμένου της Ολλανδίας στην Πόλη, μάλλον φιλικώς προσκείμενου στην οθωμανική εξουσία, σε σχετική έκθεσή του που απέστειλε προς το Υπουργείο Εξωτερικών της χώρας του, την επομένη του μαρτυρικού θανάτου του Γρηγορίου, επισημαίνει μεταξύ άλλων και τα εξής: «... Ο αρχηγός ούτος της Εκκλησίας, ονόματι Γρηγόριος, είχε εξελεγχθεί ως συνένοχος και κύριος υποκινητής της συνωμοσίας των Ελλήνων. Γεννηθείς εις Πελοπόννησον και επιθυμών κατά καλύτερον τρόπον να αποκρύψει το «παιχνίδι» του από τους οφθαλμούς της Κυβερνήσεως, είχε καταστεί, λέγουν, εγγυητής υπέρ του μητροπολίτου Πατρών (εννοείται ο Παλαιών Πατρών Γερμανός), υποκινητού της επανάστασης της Πελοποννήσου. Πιστοποιηθείσης της συμμετοχής του διά σαφών αποδείξεων και εγγράφων, ο σουλτάνος του επέβαλε την ποινήν την οποίαν επέσυρε το κακούργημά του... Η συνημμένη προκήρυξις, αναρτηθείσα επί του νεκρού, θα πληροφορήσει την Υμετέρα Εξοχότητα περί των κατηγοριών αίτινες τον οδήγησαν εις την αγχόνη...»²⁹

Το 1871 η Εκκλησία της Ελλάδας θεώρησε επιβεβλημένο το τίμιο λείψανο του Πατριάρχη να μεταφερθεί από την Οδησό στην ελεύθερη Αθήνα, του οποίου έγινε η υποδοχή με πλήθος τιμών. Το ιερό σκήνωμα εναποτέθηκε στον μητροπολιτικό ναό, ενώ ο ανδριάντας του υψώθηκε μπροστά από το Εθνικό Πανεπιστήμιο Αθηνών το 1872. Ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης απήγγειλε το γνωστό ποίημά του στα αποκαλυπτήριά του:

[...]

Τώρα σε βλέπει γίγαντα, πατέρα, η θάλασσά σου...

Το λείψανό σου το φτωχό, το ποδοπατημένο,
τ'ανάστησε η αγάπη μας κ'έδώ μαρμαρωμένο
θα στέκει ολόρθο, ακλόνητο κ'αιώνια θα να ζήση,
νά 'ναι φοβέρα αδιάκοπη σ' Ανατολή και Δύση...

...Το μάρμαρο μένει βουβό... Και θε να μείνει ακόμα
ποιός ξέρει ως πότε αμίλητο το νεκρικό του στόμα...
Κοιμάται κι ονειρεύεται... και τότε θα ξυπνήσει,
όταν στα δάση, στα βουνά, στα πέλαγα, βροντήσει
το φοβερό μας κήρυγμα: «Χτυπάτε, πολεμάρχοι!...
Μή λησμονείτε το σχοινί, παιδιά του Πατριάρχη!».

Και ο Εθνικός μας ποιητής Διονύσιος Σολωμός στον Ύμνο εις την Ελευθερίαν 135- 136 συμπληρώνει:

²⁸ Αθανασιάδη Τίτου Ιω., «Ο απαγχονισμός του Γρηγορίου Έκαι ο αφορισμός του Υψηλάντη», εφημερίδα Εστία, Σάββατο 10- Κυριακή 11 Απριλίου 2021, σ. 8

²⁹ Βλ. Ζώρα Γεωργίου, *Ο Απαγχονισμός του Πατριάρχου Γρηγορίου Έεις την έκθεση του Ολλανδού Επιτετραμμένου Κωνσταντινουπόλεως*, Αθήνα 1976, σ. 13-14 και Καραχάλιου Διονυσίου, «Το συνεχιζόμενο μαρτύριο του Πατριάρχου», εφημερίδα Εστία, Σάββατο 10- Κυριακή 11 Απριλίου 2021, σ.4

[...]

Όλοι κλαύστε. Αποθαμένος
ο αρχηγός της Εκκλησίας
κλαύστε, κλαύστε κρεμασμένος
ωσάν νάτανε φονιάς.

Έχει ολάνοικτο το στόμα
π'ώρες πρώτα είχε γευθεί
τ'Άγιον Αίμα, τ'Άγιον Σώμα
λες πως θε να ξαναβγεί.

Η ελληνική Εκκλησία τον ανακήρυξε Άγιο στις 8 Απριλίου του 1921, εκατό χρόνια μετά τον μαρτυρικό του θάνατο.³⁰

Αναστασία Βαβάση ΠΕ01 Msc, ΠΕ02

---

³⁰National Geographic, *Εκκλησία και κληρικοί το 1821*, σ. 22-23